

Staré pravdy pro novou dobu

Roman Cardal

16. mája 2023 ✚ Spoločnosť ✚ CZ, Filozofia

Ztráta historické paměti

Filosofové přišli jako první s objevem, který si následně osvojili pedagogové a učitelé, a který se dá vyjádřit zásadou *neznámé poznáváme ve světle již známého*. Co je pro nás zcela neznámé, a co nelze nijak srovnat s tím, co již známe, zůstává nedostupné našemu chápání. Tato zásada se běžně uplatňuje ve výchovném a vzdělávacím procesu. Jedinci, kteří disponují jistými zkušenostmi a znalostmi, je předávají těm, jimž tyto zkušenosti a znalosti schází. Zdroje výchovy a vzdělání nejsou omezeny jen na přítomnost. Je možné, ba přímo nezbytné, čerpat i z pramenů, které pro nás vyhloubili naši předchůdci. A mnohdy můžeme nalézt důležité poučení tam, kde bychom to vůbec nečekali. Vhodný příklad se nám nabízí v antické filosofii, konkrétně v Platónovi, jehož aktuálnost *stále více vzrůstá*. Právě v souvislosti s ním si uvědomujeme, že současnost je možné poznávat optikou minulosti.

Platón (vľavo) v strede výrezu známej Raffaelovej fresky *Aténska škola*

zdroj: wikimedia commons

Uvedené tvrzení se na první pohled zdá přehnané, ale tato iluze je vyvolána tím, že dochází k *znehodnocování historické paměti*. Staří myslitelé jsou považováni za zástupce dávno zašlých generací, které nám již nemají co říct, a proto je jim jen málokdo ochoten věnovat větší pozornost. Vzhledem k současnému vývoji společenské a politické situace je však *obnova poškozené historické paměti* naprosto nezbytná. Proč bychom se tedy měli rozpomenout na to, co kdysi dávno říkal a psal Platón? Z následných řádků by to mělo být naprosto zřejmé.

Nebanálnost dialogu

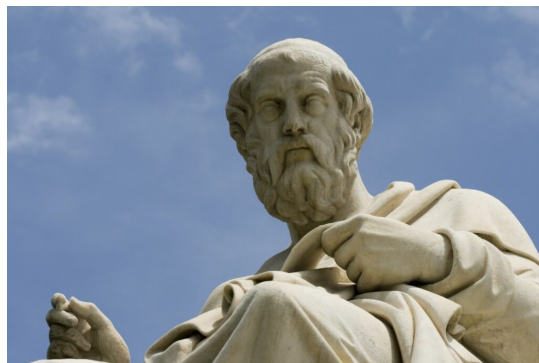
Zaměříme se na jeden fakt, jenž je natolik známý, že se jeví jako banální a tedy nemající žádnou zvláštní důležitost. Platón sepisoval svoje díla *ve formě dialogu*. Proč tak činil? Protože dialog je zábavnější a živější než monologický výklad? Protože si takto vyjádřené myšlenky najdou snadnější cestu do myslí čtenářů? I to má samozřejmě svůj význam, nicméně volba *metody dialogu* má mnohem hlubší důvody a Platón si jich byl velmi dobře vědom. V době, kdy filosofie vznikala, docházelo ke *konfrontaci rozumu (logos) s mýtem*. Když se pak filosofie etablovala a mýtus byl nahlédnut jako *racionálně neuspokojivá*

interpretace světa a lidského života, obrátila se *potřeba konfrontace* do nitra samotného rozumu.

Jeden *logos* se začal poměřovat s jiným *logem*. Konfrontace dvou a více logů se nazývá *dia-logos*. Sofisté přišli jako první s teorií tzv. *anti-logií*. Podle nich lze proti každému názoru postavit oponující protinázor. Tak jako dříve filosofie (logos) bojovala s mýtem, tak se nyní její síla obracela proti filosofickým názorům, které vznášely nárok na definitivní platnost a pravdivost. Je známé, že toto počínání přivedlo mnohé sofisty k *relativizmu*, tedy k přesvědčení, že protikladná stanoviska mohou být zároveň a ve stejném ohledu přijatelná.

Platón tuto myšlenkovou dynamiku *vytěžil jiným způsobem*. Podle něj střet logů (důvodů) navozuje situaci dialogu, jehož prostřednictvím lze dospět k *odhalení pravdy*. Dialog se pro něj stává dokonce *nutnou podmínkou* poznání, které se pohybuje směrem k odhalení objektivního stavu věcí. Důležité je si všimnout, že *dialog* nepojímá jako nějaký užitečný nástroj, který dobře slouží, ale bez něhož by bylo možné se obejít. Rozvíjí svou filosofii dialogicky, protože nevidí žádnou jinou možnost, jak to učinit. *Samotná povaha myšlení je pro něj totiž dialogická*.

Když člověk přemýšlí sám pro sebe, vede dialog sám se sebou. To je dáno tím, že myšlenkový proces se neodvíjí jako proces biologický, který za vhodných podmínek postupuje neomylně ke svému cíli. Myšlení se v nás neodehrává bezchybným způsobem. Naopak. Naše zkušenost s možnostmi se mýlit je více než bohatá. Proto je třeba myšlení nahlížet ne jako přírodní děj, nýbrž jako děj *kulturní a technický* (v řeckém smyslu slova). Člověk musí tento proces ve své mysli *řídít, korigovat* neboli *kultivovat* a nezbyvá mu než postupovat v souladu s určitými pravidly, která může – bohužel – velmi snadno nerespektovat. Tento postup v souladu s poznanými a svobodně aplikovanými zákony se nazývá *umění* (ars) a Řekové ho označovali jako *techné*. *V umění myslet a mluvit* spatřovali znak *kultivovaného ducha*.

Platón

zdroj: flickr.com

Spokojené svině a cenné perly

Myslet dobře a správně tedy vyžaduje osvojení si určité *techniky* a dialog je její nepostradatelnou součástí. Až příliš dobře víme, *jak složité* je naučit se nějakému umění či osvojit si znalosti z nějakého oboru. A to je řeč pouze o získávání poznatků a dovedností, které jsou *již k dispozici*, a které jen čekají na své převzetí ze strany učícího se člověka. V myšlení je ale třeba nezbytné uplatňovat též *vlastní invenci* a odhalovat i to, co ještě buď odhaleno nebylo, anebo sice odhaleno bylo, ale my nemáme k těmto objevům žádný přístup. Platón takové myšlenkové úsilí srovnává s chováním na bitevním poli. V jeho hodnocení nemyslí autenticky každý, kdo si „*neumí jako v bitvě razit cestu všemi námitkami, snaže se vést důkazy nikoli na*

základě zdání, nýbrž podle skutečnosti...“.

Zde si můžeme poprvé uvědomit *aktualitu* těchto Platónových postřehů. Jeho pojetí vzdělání je propastně vzdálené od toho, co se dnes za vzdělání považuje. Díky jeho přístupu můžeme vidět, že naučit se skutečně něčemu nelze tak, že pouze „klikáme“ a požadované informace se před námi zobrazují jako data určená k osvojení. Pokud se postupuje tímto způsobem, přestává se proces učení lišit od nakupování přes internet. Při něm si navolíme zboží, o něž máme zájem, uložíme ho do košíku a po jeho dodání zakoupené položky zkonsumujeme či nějak jinak upotřebíme. Podobně je tomu i v případě naznačeného učebního postupu. Proklikáme se k hledaným informacím a ty si uložíme do „košíku naší mysli“, kde slouží k výživě a potřebám našeho utilitaristického myšlení.

Přitom se ale stále více zapomíná na Platónovo memento: je třeba nabízené poznatky *prověřovat a vystavovat je nekompromisním námitkám*. Od pohodlného nákupu zboží („vědění“), které nám za patřičný obnos dodají vzdělávací instituce a oficiální zdroje, se tím posouváme na velmi nepohodlné bitevní pole, na kterém nás čeká nelehký myšlenkový zápas. Jím nesmí zůstat nedotčen žádný narativ, byť by byl „sebe-spolehlivější“, takže tento „nepříjemný“ konflikt by se měl rozšířit i na půdu škol a ústavů, které jsou mnohými stále ještě uznávanou zásobárnou před-připraveného „vědění“.

Jen takový přístup splňuje nároky opravdu *kritického myšlení*. Je ironické, že se o něm dnes všude mluví, ale jakmile se některé oficiální „informace“ vystaví námitkám, nereaguje se na to rozvinutím dialogu, nýbrž *uplatněním represe*. Platón velmi dobře vyjádřil, v jaké situaci se nalézají lidé, kteří se obtížné konfrontaci s námitkami záměrně vyhýbají. A to samé se vztahuje i na studenty, jejichž myšlení je modelováno podle ideologického zadání, v němž se s námitkami (tj. s *kritikou*) nepočítá, takže jejich uvádění nevyvolává kultivovanou debatu, nýbrž hysterický běs.

Ideologicky zpracovaní lidé se většinou vyznačují značnou sebe-spokojeností, a jelikož obsahy jejich myšlení neprošly *tvrdým testem kritiky*, nemohou mít status zajištěného vědění. Platón oba tyto znaky (sebe-spokojenost, neznalost) vynáší na světlo a charakterizuje stav jimi postižených lidí přílehlými slovy: tito jedinci se „*spokojeně jako vepři válí v nevědomosti*“. Kristova učení znalý člověk k tomu může jen dodat: předkládat těmto jedincům pravdu je nebezpečné, protože se obrátí proti tomu, kdo ji sděluje, a rozdupou ho. *Sviním se perly neházejí*.

Je nicméně patrné, že se jedná pouze o výzvu k *obezřetnosti*, ne o výzvu k rezignaci na dialogický způsob myšlení. Neboť toho se *nelze nikdy vzdát*. Má-li Platón pravdu, tj. je-li povaha lidského myšlení dialogická, znamenala by eliminace diskuze eliminaci samotného myšlení a tím pádem *i člověka jakožto rozumem vybavené bytosti*. Odtud je patrná nesmírná závažnost současného stavu, v němž jsou dialog a diskuze stále více zatlačovány mimo oficiálně vymezený prostor tzv. přijatelných (korektních) názorů.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/stare-pravdy-pro-novou-dobu/>